

УДК:
355.01+351.74

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=33
Бр. 3 / 2012.
стр. 279-297.

Катарина Штрбац

Институт за стратегијска истраживања, Београд

Мирослав Митровић

Институт за стратегијска истраживања, Београд

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ПРИСТУП НАУКАМА БЕЗБЕДНОСТИ И ОДБРАНЕ

Сажетак

Савремен приступ наукама безбедности и одбране подразумева праћење, анализу, пројектовање и примену сазнања и резултата ширег спектра наука. Научне области које су заступљене у захтеву мултидисциплинарности крећу се од друштвено-хуманистичких, преко техничких до медицинских наука. Зашто је неопходно имати мултидисциплинарни приступ? Сваки учесник процеса планирања одбране у функцији имплементације примењених знања из ове сложене друштвене области, мора да у полазне аналитичке основе инкорпорира не само искуствени аспект, већ и да проникне у научну визуру пројектоване и предвидиве будућности у областима које утичу на савремен приступ наука одбране. Може се рећи да посебан ток који утиче на креирање савременог приступа наукама одбране јесте глобализација са својим дериватима, геополитиком, интернационалним приступом питањима безбедности и одбране као и појава ван институционалних претњи и њихова асиметричност. У раду је представљен део фактора који изазивају сложену интердисциплинарну структуру савремених наука одбране.

Кључне речи: науке одбране, глобализација, геополитика, међународна политика, асиметрична претње.

Глобализација и развој либералног тумачења политичке економије утичу на редефинисање поимања глобалних ризика, који не подразумевају само војне и оружане сукобе или кризе.

У условима дефинисања глобалних ризика намеће се потреба реализовања глобалног, заједничког цивилизацијског одговора на претпостављене изазове. Могуће остварење овог циља подразумева подизање опште безбедносне свести, односно, стварање безбедносне заједнице. Друштво данас има могућност креирања слободне безбедносне заједнице и да се удружује са другим државама које деле исте вредности, па и у области борбе против безбедносних изазова.

Организовани виши квалитет безбедносног организовања, захтева систематизовано безбедносно управљање, које је потребно остварити у складу са демократским, општим и непристрасним формама управљања. Субјекти међународне безбедности који интегришу напор међународне заједнице да одржи мир и безбедности у најширем смислу су Уједињене нације, Европска унија (ЕУ), ОЕБС и НАТО. Постојање таквих субјеката омогућава да се активним присуством, реализује потенцијални утицај, нарочито учешћем у креирању заједничке политике ради адекватног безбедносног управљања.

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА - ПРОЦЕС И КАРАКТЕРИСТИКЕ

Глобализација има одлучујући значај у разумевању односа на међународној сцени у времену после Хладног рата. Области друштвеног живота које су покретачи, а уједно и завршна тачка сваке глобалне активности су међународна економија и политика. Практично, редефинисање односа у овим областима, фундаментално утиче на промену света у другој половини двадесетог века, и наставља са експанзијом у двадесет првом веку. Може се рећи да смо савременици и сведоци резултата, користи, али и ерозивних и деструктивних резултата глобализације. Самим тим, потребно је у разматрању глобализације и њених утицаја на све сфере друштва а тиме и безбедности и одбране, прићи трезвено и рационално. Такође, потребно је тежити да се афирмишу погодности, али и препознати потенцијалне ризике или претње за развој друштва у целини.

Глобализација се манифестује кроз отворен процес кретања капитала, људи (радне снаге), роба, идеја. Препознатљиве форме

су технолошка индустријска револуција, као и информатичка револуција. Покретачка генеза глобализације потиче из либерализма, али суочена са реалистичким приступом у задржавању интегритета националне државе као субјекта, трансформише се у неолиберализам, који преовладава идеологијом западног света,¹⁾ односно држава, тзв. развијене демократије. Заснована на економском експанзионистичком приступу, „глобализација је жив процес који је у току и који је условљен тржишним законитостима, и не представља политички вођену активност“.²⁾ Из овога се може закључити да политичке промене на глобалном нивоу бивају подстакнуте тржишним, односно економским кретањима, а управљане су економским циљевима и интересима глобалних институција и носиоца или покретача глобализације. Практично, економска глобализација је покретач осталих форми планетарних феномена као што су, геополитика, геоекономија и геоенергетика. У садашњем тренутку уочава се појава интересовања за остале ресурсе (глобални приступ управљању чистом водом, ваздухом и земљиштем, итд.). Међузависност и утицај набројаних феномена на све врсте и нивое безбедности даје за право да се питања безбедности посматрају кроз феномен геобезбедности.

Ради остваривања предуслова позитивних резултата које може донети глобализација (материјално благостање, смањење сиромаштва, либерализација економије, заштита потрошача, стандардизација технолошких процедура), неопходно је да се остваре предуслови који подразумевају остваривање захтева за флексибилним политичким системом и структуром управљања државом. У државама у транзицији, подршку остваривању флексибилног и отвореног друштва пружају невладине организације, које својим деловањем ојачавају тзв. сектор “цивилног друштва”.

Претпоставка имплементације принципа глобализације и стицање заједничког идентитета је регионализација. Наиме, регионална сарадња, остварена кроз проток роба и услуга, људи, хомогенизацију и повезивање тржишта, либерализацију доступности ресурсима, представља основу за разумевање глобализације. Напоградња економских и финансијских односа, представља заједнич-

1) Опширније о „сукобу“ концепта либерализма („хиперглобалиста“) и рационализма („скептика“) могуће је наћи у делу: Печујлић, М., *Глобализација - два света*, Гутембергова галаксија, Београд, 2002.

2) Mittelman, J.H., “The Dynamics of Globalization” in ed. Mittelman, J.H., *Globalization-critical reflections*, Lynne Rienner Publisher inc., London, 1996, pp 3.

ки политички став, стандардизација у односима према изазовима и претњама, мирно решавања конфликта, једном речју остваривању заједничке спољне политике и одбране. Међутим, нежељени ефекти глобализације подразумевају нелинеаран и неједнак развој и поларизацију, а и глобализацију криминала и потенцијалних кризних жаришта.

Практично, глобализација је довела до раздвајања појмова међународне и светске економије. Наиме, међународна економија представља институционални приступ, где су актери државе или међународне организације, док светска економија представља интересну корелацију недржавних (наддржавних) субјеката, тачније корпорација, чиме се премошћава утицај националне државе и међународна контрола (*cross border*).³⁾ Светска економија се развија на рачун територијалне фрагментације међународне економије. На овај начин се омогућава креирање повољног амбијента за оплодотворење капитала, експлоатацијом повољнијег амбијента у „новоосвојеним“ територијама, деловима међународне економије (повољна цена радне снаге, фискална политика, политичка стабилност, либерализован увоз или извоз у треће регије). Имајући у виду овај аспект, подразумева се да је глобализација неминовно вођена мултинационалним корпорацијама и банкама и подређена њиховим интересима. За потпуно разумевање глобализације потребно је узети у обзир и динамични аспект временске пројекције, као и корелацију односа, као и социолошку реакцију одређеног друштва. Наиме, нације са својим наслеђем, етичким и моралним нормама, имају различите реакције на процесе глобализације. Ксенофобија, страх од губљења сопственог идентитета, осећај искоришћености, појава неоколонијализма, манипулација и подређивање туђим интересима су неки од субјективних осећаја, које нације „трећег света“ али и бивше комунистичке државе, могу да развију као однос опште јавности на ширење глобализације. Разлози за такав однос могу се наћи у чињеници да глобални капитал неумољиво тражи нов простор за експанзију и у том процесу се користи свим формама наметања сопствених интереса. Такви притисци углавном се заснивају на економским формама или данас енергетским формама притиска, као примењеним економским формама и не морају бити војни или оружани. Резултати су политички (демократизација,

3) Опширније: Cox R.W., "Perspektive of Globalization" in ed. Mittelman, J.H., *Globalization-critical reflections*, Lynne Rienner Publisher.inc., London, 1996, pp 22-23.

цивилно друштво, парламентарна контрола извршне власти), и системски (либерализација тржишта, приватна иницијатива, слободни пласман капитала, поштовање стандардизованих закона), чиме се реализују предуслови за остваривање економског интереса. Могуће је систематизовати следеће негативне карактеристике глобализације:⁴⁾ (1) социјална поларизација у државама као и повећање разлике међу државама (богате и сиромашне, развијене и неразвијене), (2) уплитање у суверенитет државе и потчињавање општем, вишем идентитету надржавне организације, (3) друштвена фрагментација и стварање политичких елита, стварање јаза између политичке елите и базе друштва, опште јавности (настаје из неразумевања и непознавања токова, процеса, као и немогућност сагледавања циљева).

Комплексност процеса на међународној економској сцени резултира сложеним и међузависним политичким односима. Неке карактеристике глобалног управљања политиком су: (1) измештање ауторитета управљања у контексту интеграција и фрагментације, као и дисперзија међународног политичког ауторитета на различите правце и нивое (субнационалне, транснационалне, интернационалне и глобалне)⁵⁾, (2) глобалне промене нису једноставне и једновремене, већ се морају посматрати кроз перспективу великог броја истовремених и интерактивних друштвених феномена, у дужем временском року.⁶⁾ Унутрашња динамика феномена глобализације налаже да се уоче и нивои интеракције унутар појединачног друштва (микро и макро ниво, институционални и ван институционални приступ, државноцентрични и мултицентрично орјентисан наступ) као и успостављање норми и правила понашања и обликовања свести и вредносног система, посебно у постконфликтним и системима са недовољно развијеном демократијом (приступ решавању конфликта, јединствен однос према ризицима и претњама, вредносно утемељена селекција и ојачавање националног иденти-

4) Према: Cox, R.W., "Perspektive of Globalization" in ed. Mittelman, J.H., *Globalization-critical reflections*, Lynne Rienner Publisher inc., London, 1996, pp 27.

5) Опширније: Rosenau, J.N., "Distant Proximities: Dimanics and Dialectics of Globalization" in B. Hettne, ed. *International Political Economy : Understanding Global Disorder*, Zed, London, 1995.

6) Опширније: Martin Hewson, M., & Sincler, T.J., "The Emergency of Global Governance Theory" in ed. Martin Hewson, M., & Sincler, T.J., *Approach to Global Governance Theory*, StateUniversity of New York Press, New York, 1999, pp 3-23.

тета који није у сукобу са другима, ојачавање цивилног друштва).⁷⁾ (3) Глобализација је активан, жив процес који је у току и огледа се реструктурирањем политичке економије, организацијом пословне и политичке елите на планетарном нивоу.

Комплексност феномена глобализације упућује на то да је на сцени дуализам, који се исказује у економској, културној и политичкој сфери.⁸⁾ Економски аспект указује на постојање два контрадикторна феномена: економску ефикасност (супериорност) на једној и социјалну инфериорност на другој страни глобализације. У културном смислу, глобализација фаворизује модел „грађанина света“ потхрањена технолошки подржаним информативним системима. Чињеница је да појединац заиста има осећај да га се тиче свака информација, ма где се она на планети дешава. Отпор нације и тежња ка очувању идентитета има дијалектичку категорију односа, јер глобализација у зависности од форме коју задобија, отвара два потпуно различита правца којима се односи између цивилизација могу запутити. Један се манифестује као њихово плодно укрштање и међусобно обогаћивање; други, пак, као сукоб, рат цивилизација.⁹⁾ У политичком смислу, уочава се јасна дијалектичка супротност. Са једне стране постоји нарастање демократије и људских права, а са друге се уочава процес настајања ауторитарне наднационалне државе као форме владавине. Глобалне институције (УН, НАТО, ЕУ) указују на врховност ауторитета у политичком одлучивању, изузетом од легитимитета националне државе. Сажето, може се рећи да је глобализација обележена неолибералним приступом и да је суштинска карактеристика глобализације њена двојност - компаративно напредовање и регресије. Као главне потенцијалне опасности представљене су: (1) опасност од еколошке катастрофе, (2) опасност од нуклеарног, биолошког и хемијског оружја, (3) малигни раст сиромаштва и сукоба цивилизација, (4) глобални тероризам¹⁰⁾. Као латентна опасност појављује се и антиглобалистички фундаментализам, тачније бекство у „гетоизацију“ друштва и изолованост. Ради ефикасне експлоатације позитивних деривата

7) Опширније: Rosenau, J.N., "Governance to the Twentieth-first Century" in *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organisations* 1, 1995, pp 13-43.

8) Према: Печујлић, М., *Глобализација - два света*, Гутембергова галаксија, Београд, 2002.

9) Опширније: Huntington, S.P., *The Clash of Civilization-Remaking of World Order*, Simon & Schuster, 1996.

10) Према: Печујлић, М., *Глобализација - два света*, Гутембергова галаксија, Београд, 2002.

глобализације потребно је истаћи неопходност демократизације глобалног уређења-транснационалних и супранационалних институција, напор на креирању уређеног „светског друштва“. Ова форма уређења друштва у безбедносном смислу представља корак ка остваривању отворене, зреле безбедносне заједнице. Предуслов за формирање безбедносне заједнице је претпостављен адекватним научним одговорима на питања: „шта су савремени изазови, који су ризици највећи, како одговорити на глобалне претње?“.

УСЛОВЉЕНОСТ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ГЛОБАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Расправа о потреби постојања безбедносних заједница, безбедносног управљања, дефинисања глобалних изазова и претњи, поларизација, избор између колективне и националне (појединачне) безбедности, није одвојена од опште глобалног приступа другим друштвеним питањима. Економија, тржиште, технологије, средства масовних комуникација, диригују позиционирање националног идентитета и сопствено поимање развоја и безбедности. Неоспорно је да је у времену после окончања „хладног рата“, нестанком једне суперсиле, дошло до експанзије неолибералне економске и политичке филозофије, која је постала доминантна развојна мисао широм света и једна од кључних одредница у дефинисању света двадесет првог века. Може се чак рећи да је она била покретач, иницијатор и пројектовани циљ, али и средство мотивације према источноевропском, соц-реалистичком делу Европе, као обећани, демократски свет благостања. Потпуна доминација се код одређених аутора чак изражава у форми да „не постоји јединствени конкурент либералном капитализму, као јединој преовлађујућој идеологији“.¹¹⁾ Према теоретичарима неолиберализма, у основи тог пројекта јесте успостављање глобалног друштва у којем доминирају три основне идеје: „мир, као претпоставка односа међу државама; демократија, као најбољи начин организовања политичког живота и слободно тржиште, као неопходно средство за стварање богатства“.¹²⁾ Такође, ова теорија истиче да су две тврдње полазне основе: једна је да „демократије теже да спроводе мирољубиву спољну политику, а друга је да је „тамо где је слободно тржиште

11) Нај, Ц., *Како разумети међународне односе*, Стубови културе, Београд, 2006, 321.

12) Нај, Ц., 72.

успостављено, сам процес рада временом тежи да промовише демократију¹³⁾.

Корелацију теорије неолиберализма и односа према миру као апсолутном амбијенту развоја савременог демократског друштва, могуће је приказати кроз анализу генезе неолиберализма:¹⁴⁾ (1) демократске владе имају одговорност према својим грађанима, што политичку елиту ставља у позицију да учешће у рату значи потенцијално губљење поверења од стране грађана на изборима, (2) демократски политички системи су организовани на систему међузависности и контроле интерних субјеката друштва, што лидере поставља у ситуацију да у односима са другим демократским друштвима, препознају такође демократски контролисане субјекте и (3) правила демократије подразумевају мирно решавање спорова на интерној политичкој сцени, што рефлектује мирно решавање спорова и на међународном нивоу.

Овај реверзибилни политички процес, повезаност демократије и слободне трговине, са једне стране, и мира са друге стране, пројектује идеал и чини суштину либералног модела. Економске кризе се посматрају као законитост која потврђује да глобална економија, која је дерегулисана, има осцилације које се исказују у форми повремених криза. Потенцијално разорни ефекти, препреке у развоју, подразумевани су елементи дерегулисаног развоја глобалне економије и потенцијалних криза. Овим се практично глобализација одређује као процес који се реализује у конфликтном контексту, са израженим асоцијалним и репресивним тенденцијама, са потенцијалима развоја нових неједнакости и разлика, стварања све већег јаза између богатих и сиромашних, потенцијална легализација насиља, рата и интервенција. Целокупна глобализација, проистекла из глобалног тржишта, остварује се у нимало идиличном контексту, и покретач је многих кризних жаришта.

Глобализација је првенствено резултат економских интереса и погледа на свет транснационалне елите моћи, коју чине власници и врхунски менаџери великих транснационалних корпорација, политичка елита, и они који управљају наднационалним организацијама (Међународни монетарни фонд - IMF, Светска банка - WB,

13) Хај, Ц., 75-76.

14) Lucarelli, S., *Peace And Democracy: The Rediscovered Link The Eu, NATO and the European System of Liberal-Democratic Security Communities*, European University Institute: NATO Euro-Atlantic Partnership Council Individual Research Fellowships – 2000-2002, 11-14.

Светска трговинска организација-ВТО). Може се рећи да „глобална тржишта зависе од међународне структуре моћи“.¹⁵⁾

Процеси глобализације тешко да могу да се зауставе. Због тога суштинско питање није како да се заустави тај процес, већ помоћу којих политичких аранжмана могу да се ублаже проблематична дејства савремене глобализације и поспеше њени пожељни ефекти. Процес глобализације не сме да се своди само на економију и економске критеријуме вредновања, већ и на све феномене тог процеса који носе неизвесност и несигурност.

Све су присутније идеје да се савремени проблеми не могу решавати на нивоу националних друштава, већ се за њихово адекватно решавање морају узети у обзир глобални процеси. Зато се у државном и међународном систему управљања подразумева способност националне државе за сарадњу и партнерство. Глобални контекст стварности чини да постају све потребнији међународни договори у решавању транснационалних проблема, као што су економска и финансијска нестабилност, легалне и нелегалне миграције, надметање за природне ресурсе, хуманитарне и еколошке кризе, тероризам, трговина дрогом и оружјем, регионални конфликти и претње у кибернетском простору. Глобализација наглашава појачано преко гранично кретање у свим облицима (капитал, радна снага, идеја и роба) где су границе порозне за све облике асиметричних претњи (тероризам, загађење животне средине, епидемије, политички немири, конфликти, компјутерски вируси и др.). Та порозност захтева нове безбедносне и одбрамбене потребе. Глобализација такође наглашава значај међународних институција и других фактора који утичу на преко гранична кретања. Она брише разлике између унутрашњих и међународних безбедносних питања.

*КОЛЕКТИВНИ ОДГОВОР НА ГЛОБАЛНЕ ПРЕТЊЕ
- РАЦИОНАЛНИ ИЗБОР ИЛИ СТВАРАЊЕ
„ГЛОБАЛНОГ ВЛАДАРА“*

Позиција глобалних претњи са дијалектичким дуализмом тренутка глобализације која је на сцени уз сва комплексна и динамична превирања у областима информација, енергије, питања животне средине, ресурсне зависности, глобалног отопљавања, социјалних феномена (продубљавање разлика између богатих и сиромашних),

15) Нај, Ц., 251.

планетарних политичких тенденција („демократија за све“), води ка сложеним реакцијама маргиналних или угрожених група, појединаца и нација. Било да је реч о терористичком или кримино-геном моделу организовања, појединац или група, тежи да изрази своју фрустрацију и скрене пажњу на своје циљеве ради побољшања положаја у којем се налази. Различити облици угрожавања безбедности на свим нивоима (појединачне, колективне, опште) се на националном нивоу препознају као саставни део унутрашње и спољне политике. Одбрана нације има стратешки приступ, дефинисана је законима и стратегијским документима и представља инструмент спољне политике. Интеграције и заједнички одговор на претње, изазове и ризике представља логичан пут за нацију која тежи ка идеалима отворене безбедносне заједнице.

Феномен постојања заједничких, глобалних претњи неминовно води ка постојању и колективног одговора на претпостављене претње, изазове и ризике. Колективно управљање конфликтима се „дефинише као форма заједничке акције, која може бити предузета од глобалне или регионалне организације, или привремено формираног савеза, као одговор на сукоб или у сврху спречавања или заустављања конфликта, без обзира да ли је настао унутар државе или представља међудржавни конфликт“.¹⁶⁾ Овај појам практично представља укључивање свих систематичних и организованих мера и заједничких акција ради предупређивања, спречавања или заустављања аката нарушавања мира. Колективно управљање конфликтима представља систематичне напоре да се предупреде, спрече или зауставе акти нарушавања мира широким спектром заједничких акција које укључују колективну безбедност, различите мултилатералне форме успостављања и одржавања мира и стабилности. Истовремено, поставља се питање објективности ауторитета односно наднационалног ауторитета који ће проценити да је светска безбедност угрожена? Издвајање легитимитета одлучивања о овим питањима ван појединачне нације (државе), отвара потенцијално простор моћним државама и недржавним институцијама да утичу на објективност процене степена угрожавања, као и дефинисање адекватног приступа у одређивању страна у сукобу и њиховог учешћа у одговорности за сукоб, конфликт или кризу. Наиме, према концепту колективног управљања конфликтима,

16) Leggold, J., Weiss, T.G., "Collective Conflict Management and Changing World Politics" in edited by Leggold, J., Weiss, T.G., *Collective Conflict Management and Changing World Politics*, State University of New York, New York, 1998, pp 5.

„ако државе сматрају да агресија, грађански рат или државни удар у некој држави, може имати негативан утицај на остале државе, могу реаговати колективно, чак и ако немају тренутни интерес у актуелној ситуацији. То је шири концепт од алијансе као форме колективне безбедности и мултилатерале као форме декларативне дипломатије и представља заједничко (колективно) управљање конфликтима“ (енг. - Collective Conflict Management-CCM).¹⁷⁾ Битно је уочити да се овим концептом ствара могућност моћним и утицајним државама да креирају амбијент у коме се неки режим или држава може представити као „опасна“ по остатак света. На овај начин потенцијално се утиче или чак врши притисак на неку државу. У складу са тим, неопходно је остваривање неколико принципа, који подразумевају остваривање „критичне масе“ у међународном окружењу, због давања наднационалног легитимитета колективног управљања конфликтима. Између осталог, политички лидери развијених држава које практично покрећу активности морају да своје ставове заснивају на основу следећих политичких принципа: тежња за заштитом својих спољнополитичких интереса путем мултилатерале и одржање усаглашености са унутрашњом политиком ради остваривања политичке подршке. Лидери држава све време теже да остваре баланс политичких интереса (спољних и унутрашњих) и циљева који остварују компатибилност са друштвеним нормама и јавно израженим вредностима, са сврхом остваривања потребне подршке јавности. Научна разматрања по питањима колективне безбедности поларишу приступ овом питању на основу ставова реалиста, који имају резервисан, песимистички став и либерала који заступају идеал апсолутне отворености безбедносне заједнице, као финалну форму одговора човечанства на безбедносне изазове. Сажето, особености колективног управљања конфликтима, могу се приказати према следећем:¹⁸⁾

1. Пошто међународне институције изражавају баланс силе, немају независан приступ у решавању сукоба.
2. Колективно управљање конфликтима је угрожено превеликим ангажовањем великих и моћних држава.
3. Сарадња у примени концепта колективног управљања конфликтима је веома крхка ако не постоји форма обавезујућег уговора између страна.

17) Leggold, J., Weiss, T.G., pp 6.

18) Према: Leggold, J., Weiss, T.G., pp 9.

4. У складу са одређењем према заједничким циљевима, колективно управљање конфликтима је неосетљиво на појединачне државне интересе.
5. Колективно управљање конфликтима има највеће ефекте када се примењује у фази пре конфликта, као превенција у фази спречавања конфликта и његово прерастање у сукоб. Најснажније оруђе је превентивна дипломатија и прагматично вођен процес интересног преговарања.

Интерес поједине државе се одређује и препознаје у чињеници да институционални, међународни приступ омогућава заједничко деловање што води ка смањењу трошкова појединачног одговора на претње. Резултати и ефекти подразумевају синергијски наступ свих учесника, поштовање процедура и правила, консензус у одлучивању, објективност у приступу итд. Иако је тешко постићи идеал овакве форме међународног одговора на конфликте који се јављају на глобалном нивоу, мора се констатовати да је овај приступ решавања безбедносних изазова и претњи најефикаснији. Ради постизања максималних резултата, неопходно је постизање заједничких ставова у вези политике и остваривање стратешке интеракције различитих фактора. Неопходна је компатибилност учесника и њихових карактеристика, као и усклађеност њихове релативне моћи. Актери требају да поседују спознају природе односа, као и да подстичу веру у важност развоја односа поверења и сарадње. Потребна је способност сагледавања будућности, визија политичких циљева за које се актери залажу, везе међународне политике и политичких убеђења и уређења унутар држава.¹⁹⁾

ИНТЕРОПЕРАБИЛНОСТ - ИМПЕРАТИВ И ПОТРЕБА

Постојање активне међузависности у свим сферама живота на глобалном нивоу, брисање јасне границе између државних и „слободних“ субјеката угрожавања безбедности, као и ескалација асиметричних изазова, узрокују неопходност да се науке одбране адаптирају на глобални приступ безбедности. Потреба за изналажењем адекватног интердисциплинарног приступа у изучавању наука одбране са политичког, социјалног, демографског, технолошког, и других аспеката намеће се као логичан одговор на савре-

19) Опширније: Lamborn, A.C., „Theoretical and Historical Perspectives on Collective Security“ in edited by Leppgold, J., Weiss, T.G., *Collective Conflict Management and Changing World Politics*, State University of New York, New York, 1998, pp 31-54.

мене глобалне безбедносне изазове. Наука се намеће као капитал и фактор развоја друштва. Међутим, веза између научних сазнања и примене тих сазнања у пракси је занемарљива. Имплементација истраживања и развоја није довољно развијена и примењена у пракси, иако постоји интензиван научни и истраживачки рад. Моделовање савремених научних принципа у областима примене наука одбране, намеће се као услов успешности и ефикасности одбране једне нације, организације или безбедносне заједнице.

Еволуција улоге војне силе од престанка хладног рата, наметнула је значајне изазове пред државе у односу на организовање и доктринарно опредељење њихових оружаних снага. За велики број земаља смањење улоге у спољној одбрани је замењена са новом, односно редефинисаном улогом и мисијама. То укључују пројекцију снага за ратовање и мировне мисије, али и за унутрашња државна безбедносна питања како би се одговорило на нове безбедносне изазове, учествовало у изградњи националних држава и помоћ цивилним органима власти. Те промене су изазвале значајне организационе, финансијске и друге захтеве, али и доношење тешких одлука о даљем развоју оружаних снага.²⁰⁾ Функционално редефинисање подразумевало је и даљи развој наука одбране односно шири научни приступ одбрани и безбедности. У односу на хладноратовски период када се улога оружаних снага пре свега огледала у одбрани територије, данас је та улога проширена и на измењену природу одбране националне територије, вођење операције свуда у свету, мировним мисијама и хуманитарним интервенцијама, одбрамбеној дипломатији и питањима унутрашње безбедности.

Свакако, питање одбране националне територије није постало застарело или ирелевантно, или да за време хладног рата није било других мисија, само су се приоритети изменили у складу са савременим глобалним приступом улози оружаних снага. Саме оружане снаге су у складу са глобалним захтевима претрпеле многе значајне промене:

- Професионализација, која је у себи укључивала прекид обавезног служења војног рока, служење на добровољној основи и високе професионалне стандарде.

20) Опширније: *Defence transformation in Europe: evolving Military roles*, edited by Timothy Edmonds, University of Bristol, UK and Marjan Malešič University of Ljubljana, Slovenia, IOS Press, Amsterdam.

- Функционалност, током хладног рата оружане снаге су биле намењене пре свега за одбрану националних територија, док су данас намењене за тзв. нетрадиционалне мисије као што су мировне мисије, хуманитарне интервенције и кризни менаџмент.
- Интернационализација мисија, данас је наглашен мултинационални контекст употребне оружане снага.
- Јачање легитимитета, оружане снаге су фактор стабилности у Европи, поготово у земљама посткомунистичког простора.
- Смањење жеље за прикључењем оружаном снагама, у професионалним војскама квалитет кадра је смањен нарочито младих образованих људи због недовољне компетитивности војног позива.
- Смањење социјалне улоге оружане снага, све је мање младих људи који су социјализовани са оружаном снагама.
- Комплексна природа цивилно-војних односа, оружане снаге су све више приморане да сарађују са цивилним сектором, поготово у области обуке, образовања и логистике.²¹⁾

Нови асиметрични изазови имају потпуно другачију структуру од оних који су угрожавали стабилност и безбедност током хладног рата што намеће питање реконцептуализације самог појма безбедности. Науке одбране су након престанка хладног рата и почетком 21. века морале да адаптирају своја истраживања са кооперативним приступом читавом спектру научних области које треба да интелектуално допринесу одржавању стабилности и безбедности у свету. У области безбедности и одбране, асиметрија је деловање, организовање и размишљање на другачији начин од свог противника како би се остварила предност, експлоатисала противникова слабост, преузела иницијатива или добила слобода акције. Сложеност варијација изазова и комплексност асиметричног приступа узрокује широк спектар карактеристика у зависности од позиције посматрача и субјекта функције одговора на асиметричне претње. У односу на ниво, може бити политичко-стратегијско, војно-стратегијско, оперативно или комбинација свих набројаних. Може укључивати различите методе, технологију, вредности, организацију, временске оквире или комбинацију истих. Према траја-

21) Исто.

њу, може бити краткотрајно или дуготрајно, а у односу на свесност у реаговању, може бити намерно или подразумевано. Такође, може бити дискретно или праћено у комбинацији са симетричним приступом, а појавно може да има психолошку или физичку компоненту.²²⁾

Самостално супротстављање држава претњама безбедности је застарело и економски неоправдано, тренд повећања мултинационалних активности захтева и мултинационални савремени приступ изучавању наука које могу да допринесу бољем разумевању, али и одговору на такве претње. Процена безбедности није ограничена искључиво на идентификацију потенцијалних војних претњи у будућности, већ је усмерена и на свеобухватну анализу трендова у областима од значаја за глобалну, регионалну и националну безбедност.

У савременом поимању безбедности од оружаних снага се захтева изградња додатних способности за адекватан одговор на асиметричне претње, као и изградњу способности за компатибилно деловање у подршци цивилним органима власти. Овакви ставови и захтеви су проистекли из потребе за све већом рационализацијом безбедносних субјеката у свету, те је такав тренд неминовно морао да се одрази и на савремено образовање и обучене оружане снаге.

Практично, од наука одбране се очекује да укажу на начине одговора према идентификованим савременим формама угрожавања националне, а услед глобалне међузависности узроковане транснационалним и супранационалним приступом свим сегментима друштва, и глобалне безбедносне претње. При томе се не мисли само на технолошка достигнућа већ се захтева мултидисциплинарност приступа научних метода у области безбедности. Научни приступ у формирању одговора једног друштва на безбедносне изазове, посебно државе која претендују да буду део безбедносне заједнице, има императив мултидисциплинарности са сврхом превазилажења застарелих, нетачних, неразумљивих перцепција о безбедносним претњама. Неопходно је разумевање и анализа мултипликованих безбедносних изазова који погађају појединца, друштво, државе, наднационалне и супранационалне организације и цео свет како би се нашао адекватан одговор.

22) *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*, Steven Metz and Douglas V. Johnson II, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 122 Forbes Ave., Carlisle, 2001.

* * *

Пре само десет година национална безбедност је била синоним за одбрану, а данас безбедност има много шире значење од одбране у војном смислу. Разлог је у чињеници што су и савремене претње безбедности претежно асиметричне природе, посебно у фази развоја и експлоатације претње и ризика, када је могуће деловати превентивно са циљем спречавања настанка сукоба, односно развоја кризе. Обзиром да је појам безбедност у складу са савременим претњама веома проширен, научни програми који се баве изучавањем безбедности и одбране, морају да се редефинишу и да у своје програме уврсте теме и области које изучавају те феномене. Безбедност треба да доминантно садржи војни аспект, али обзиром на измењену природу претњи захтева се и другачији војни одговор који не може бити само пасивна одбрана или заштитне мере. То је круцијални фактор у детерминисању изградње одговарајуће стратегије развоја науке за будуће безбедносне потребе.²³⁾ У развоју и реafirмисању наука одбране неопходно је генерисати идеје, стимулисати аналитички приступ, подстицати критичко размишљање и водити стручне расправе о свим аспектима адаптирања на нове безбедносне изазове. Овакав приступ укључује и обезбеђивање адекватне научне базе која треба да пружи подршку савременој борби против нових претњи. Потреба остваривања двосмерне комуникације између различитих елемената научне заједнице и управљачке структуре оружаних снага, са сврхом постизања ефикасног и научно заснованог одговора на савремене безбедносне изазове, намеће потребу превазилажења крутих форми комуникација између носилаца функција управљања безбедносним питањима. Политичке и стратегијске промене које су се одиграле након престанка хладног рата драматично су измениле глобално безбедносно окружење. Традиционални изазови који су подразумевали такмичење суперсила су умањени или у потпуности нестали. Упркос очекивањима престанак хладног рата није учинио свет безбеднијим местом или лакшим за разумевање. Наиме, уз чињеницу да државе континуирано настоје да остваре своје глобалне политичке или економске циљеве употребом силе, појавио се читав спектар нетрадиционалних асиметричних изазова за безбедност и стабил-

23) *Science and Society in the Face of the New Security Threats*, edited by Mary Sharpe St. Edmund's College, University of Cambridge, UK and Abimbola Agboluaje St. Edmund's College, University of Cambridge, UK, IOS Press, Amsterdam, 2006.

ност. Још увек није најјасније како државе данас виде своје безбедносне интересе у новој глобалној реалности, али јасно је да су неопходна ре-евалуација питања и фактора који могу угрозити стабилност и безбедност.

Савремени асиметрични изазови нису били примарни у наукама одбране нити су представљали фокус научних разматрања током и крајем прошлог века, док се данас животна средина, економија, транснационални организовани криминал, тероризам, социјална питања вишеструко изучавају са безбедносног становишта. Мирење ортодоксног и савременог приступа наука које се баве одбраном треба да промовишу развој новог теоретског погледа на глобализацију, али и примењљивост на одговор у борби против савремених безбедносних изазова, ризика и претњи.

Katarina Strbac, Miroslav Mitrovic

INTERDISCIPLINARY APPROACH TO THE SCIENCE OF SECURITY AND DEFENSE

Summary

A modern approach to the sciences of defence involves monitoring, analysis, design and application of knowledge broader spectrum of science. Scientific fields that are represented in the demand of multidisciplinary of defence science have wide range of social and humanities, through technical to the medical science. Why is it necessary to have a multidisciplinary approach? Each participant in the process of defence planning in the implementation of the function of applied knowledge in this complex social field, must be in the initial analytical basis incorporates not only at the experiential aspect, but also to get to the scientific viewpoint and projected the foreseeable future in the areas that affect the modern approach of science of defence. It can be said that the special influence on the creation of the modern approach to defence science are globalization with its derivatives such are geopolitical trends, international approach to the security and defence as well as existence of out-institutional and non-government threats and their asymmetry. This paper presents a part of the complex factors that contribute to the interdisciplinary nature of contemporary defence science.

Keywords: Defence science, globalization, geopolitics, international politics, asymmetric threats

ЛИТЕРАТУРА

- 1. Cox, R.W., “Perspektive of Globalization” in ed. Mittelman, J.H., *Globalization-critical reflections*, Lynne Rienner Publisher inc., London, 1996.
- 2. Huntington, S.P., *The Clash of Civilisation-Remaking of World Order*, Simon&Schuster, 1996.
- 3. Lamborn, A.C., „Theoretical and Historical Perspectives on Collective Security“ in edited by Leggold, J., Weiss, T.G., *Collective Conflict Management and Changing World Politics*, State University of New York, New York, 1998.
- 4. Leggold, J., Weiss, T.G.,”Collective Conflict Management and Changing World Politics” in edited by Leggold, J., Weiss, T.G., *Collective Conflict Management and Changing World Politics*, State University of New York, New York, 1998.
- 5. Lucarelli, S., *Peace And Democracy: The Rediscovered Link The Eu, NATO and the European System of Liberal-Democratic Security Communities*, European University Institute: NATO Euro-Atlantic Partnership Council Individual Research Fellowships – 2000-2002.
- 6. Martin Hewson, M., Sincler,T.J., “The Emerency of Global Governance Theory” in ed. Martin Hewson, M., Sincler,T.J., *Approach to Global Governance Theory*, State University of New York Press, New York, 1999.
- 7. Mittelman, J.H., “The Dynamics of Globalization” in ed. Mittelman, J.H., *Globalization-critical reflections*, Lynne Rienner Publisher.inc., London, 1996.
- 8. Rosenau, J.N., “Distant Proximities: Dimanics and Dialectics of Globalization” in B. Hettne, ed. *International Political Economy : Understending Global Disorder*, Zed, London, 1995.
- 9. Rosenau, J.N., “Governance to the Twenthy-first Cenury” in *Global Governance: A Review of Multilaeralism and Interantional Organisations* 1, 1995.
- 10. Naj, Ц., *Како резумети међународне односе*, Стубови културе, Београд, 2006.
- 11. Печујлић, М., *Глобализација - два света*, Гутембергова галаксија, Београд, 2002.
- 12. *Defence transformation in Europe: evolving Military roles*, edited by Timothy Edmunds, University of Bristol, UK and Marjan Malešič University of Ljubljana, Slovenia, IOS Press, 2008.
- 13. *Handbook of Defense Economics*, vol. 2, edited by Todd Sandler and Keith Hartley, 2007, Elsevier B.V.
- 14. Terriff T., Croft S., James L., Morgan M. P. “*Security Studies Today*” Polity Press, Cambridge, 2006.

- 15. Стојановић, Ђ. и Штрбац, К. „Глобалне безбедносне трансформације: експланаторни потенцијал савремених приступа међународној безбедности“, *Српска политичка мисао*, год. XVI, вол. 26, бр. 4, 2009, стр. 201-226.

Овај рад је примљен 1. августа 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. септембра 2012. године.